

ФЕНОМЕН СМІХОВОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено проблеми феномену сміху у формуванні ціннісної структури особистості; підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів до зовнішнього незалежного оцінювання. Обґрунтовано функції сміхової реакції; методику написання старшокласниками власного висловлювання. Проілюстровано методичні етапи. Розроблено модель уроку “усного твору”, тему письмового висловлювання.

“Що означає сміх? Що приховують глибини смішного? Що спільного між гримасою блазня, грою слів, *qui pro quo* водевілю, сценою з витонченої комедії?” – риторично запитує видатний філософ ХХ ст. А. Бергсон [2, с. 14]. Відповіді на ці сакраментальні питання, які залишив нерозв’язаними Аристотель, український читач мав змогу знайти завдяки перекладу українською мовою (1994 р.) фундаментальної праці А. Бергсона “Сміх” – своєрідного вступу до його філософії “Матерія та пам’ять”, “Творча еволюція”. Через 54 роки після виходу у світ оригіналу книги український перекладач Євгенія Єременко “запросила чужий розум у дім своєї мови”. “Розум, дух, дотепність – наближеність цих трьох понять вимагає у перекладача, – зазначає автор вступного слова до видання “Сміху” К. Сігов, – значних зусиль, в той час як у оригіналі їм відповідає одне слово – *esprit*” [2, с. 9]. Свого часу саме ця обставина, тобто неточний переклад, дав підстави опонентам А. Бергсона визначити його філософію як “спіритуалізм”. Тому погоджуємось з висновком, що “гарний переклад надає класику висловитися ще раз”. Праці А. Бергсона, лауреата Нобелівської премії з літератури (1927) викликають інтерес у широкого кола читачів, особливо у філологів. Словеснику, який працює у педагогічній сфері, знання філософії сміху необхідно, адже виховання молоді морально-естетичним сміхом може якісно змінити усю систему виховання.

Відповідно до базової моделі зовнішнього оцінювання з української мови, згідно з чинною Програмою з української мови старшокласники повинні уміти: створювати власні висловлювання з комунікативною метою; аргументовано відстоювати власну думку; використовувати здобуті знання для аналізу життєвих явищ; виражати мовними засобами свій духовний світ, популяризувати українською мовою цінності української та світової культури [9, с. 7].

Із досвіду кожного учителя-філолога відомо, що саме такого типу завдання викликають найбільші труднощі в учнів. Серед нечисленних (у якісному відношенні) праць з окресленої проблеми заслуговує на увагу учбово-методичний посібник Л. Нечволод та Н. Прибиловської, в якому включено методичні рекомендації до написання творчих робіт, створено алгоритм підготовки до цього виду роботи, а також презентовано зразки творів на літературні та вільні теми [6].

З метою підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів до зовнішнього незалежного оцінювання, до якісного виконання старшокласниками вищезазначеного завдання нами розроблено методичні рекомендації; подано зразок письмового висловлювання. Вважаємо, що запропонована методика ефективна і для оптимізації уроків української літератури, зокрема у вивченні комічних текстів та у формуванні ораторських здібностей юнацтва.

Зважаючи на те, що теми для учнівських висловлювань етично-естетичного змісту, ми обрали тему, яка висвітлює одну з найважливіших дефініцій людини – *сміх*, і яка дотична до іншої – *розум*, *характер*, *темперамент*, *ієрархія цінностей особистості*. Прикметно, що у тематичній рубриці “На шляху життєтворчості особистості” (“Збірника текстів для переказів із творчим завданнями”) є текст “Сміх” (уривок з роману Олесея Бердника “Вогнесміх”, який доцільно, на наше глибоке переконання, ввести у систему шкільних уроків української літератури). У творчому завданні пропонується “продовжити тему, зупинившись на такій людській якості, як оптимізм. Звідки його брати нашим сучасникам?” [8, с. 172–173]. Вважаємо, що ці питання залишаються актуальними для нашої молоді. Таким чином, у макротемі “У чому безсмертя людського духу?” виокремлюємо мікротему “Феномен сміхової культури особистості”, або “Безсмертна сила Сміху”.

Найважливіше, щоб кожен учасник запланованого уроку “усного твору” (“уроку-зустрічі”) перейнявся думкою: до Геніїв потрібно “приходити” з душевним трепетом та світлістю почувань, уявлень. Ними необхідно захоплюватися, щиро прагнути наслідувати їхнє життя-подвиг з метою самопізнання, самореалізації – створення на особистісному шляху безсмертних благ свого духу. Девізом такого діалогу може бути сентенція Ліни Костенко: “Народ шукає в геніях себе”.

Симптоматично, що з метою виникнення інтересу в реципієнтів щодо поставленої проблеми, перший етап – *підготовчий*. Етап передбачає самостійну роботу школярів із словниками різних

типів, зокрема, з філософським, тлумачним, етимологічним та ін. Юний дослідник також самостійно вибирає тезу майбутнього висловлювання та аргументацію. Учителю повинен зробити вибірку цитат, виділити в кожній з них слова із смисловим наголосом, зробити відповідні до змістового матеріалу таблиці, діаграми, скласти план уроку “усного твору” відповідно до теми, тези (антитези), підібрати аргументи, сформулювати навідні запитання до аудиторії, змодельовати можливі відповіді, чітко зробити висновки, спроектувати хід майбутніх творчих пошуків юнацтва.

Наступний етап – *мікробесіди* педагога з учнівськими групами. Більшість словесників нехтують саме цим методом. Натомість ефективність мікробесід виявляється у констатації рівня сформованості інтересів представників ранньої юності та тих прогалин, які, зазвичай, стають негативними чинниками у плані економії бюджету часу на уроці, виникненні недоречних ідеологічних колізій. Педагог зобов'язаний фіксувати цікаві думки своїх вихованців, майстерно переконувати “опонентів” у неправильності їхніх суджень. Моделюючи майбутній “урок-зустріч”, словесник вибудовує архітектоніку заняття згідно з висновками свого експерименту.

Третій етап – “*усний твір*” (“урок-зустріч”, “урок-діалог”, “урок сміхоаналізу”).

Модель “усного твору”

Тема диспуту: У чому безсмертя людського духу? **Цільова установка:** Почути “голос предків” та їхній “прадавний сміх” у своєму естві, розпізнати мудрість Сміху. **Постановка проблем:** Якими шляхами людина входить у безсмертя? Чому поняття “смерть”, “безсмертя”, “забуття” визначають напрямок філософської думки? У якій сфері духовності знаходиться поняття “сміх”? За яких умов уможливлується воскресіння духу та душі засобами багатоликого сонячного сміху? **Навідні запитання до аудиторії:** Яким чином наші мудрі предки ігнорували Царицю Смерть? Які людські пороки торують шлях у забуття? Чи варто страждати, помирати за безсмертя принципів? Яким шляхом таланти стають геніями?

Вибір теми висловлювання “Феномен сміхової культури особистості” зумовлений її інтегративною сутністю, оскільки категорії “сміх”, “сміхова культура людства”, “сміховий енергопотенціал особистості”, “дотепність”, “гумор”, “оптимізм” заповнюють простір філософської думки в аспекті проблеми формування ціннісної структури особистості та функціонального простору ментальності. Власне, самостійна робота учнів щодо розробки теми та аудиторна співпраця з досвідченим педагогом сприятимуть виокремленню наступних категорій “смерть”, “забуття”, “духовність”, “ментальність”, “інтелігентність”, “патріотизм”, “добро”, “зло”, “прекрасне”, “гармонія”, “національне”, “народне”, “загальнолюдське”, “наука”, “мистецтво”, “традиції”, “новаторство”, “сенс життя”, “слава”, “духовність”, “безсмертя”, “воскресіння” та ін.

Теза: “Життя – це і усмішка, і сльози ці солоні. І кров, і барикади, і музика Бізе” (Л. Костенко). Аргументи: життя славетних особистостей, гідне наслідування та пам'яті серед живих. Учителю акцентує увагу на народній концепції “безсмертя”: безсмертний той, хто є носієм та глашатаєм загальнолюдських ідеалів Добра, Істини, Краси. У народному світогляді національні герої уособлюють усі позитивні ментальні риси, зокрема й унікальне українське почуття гумору, що здавна, волелюбною енергією, так дивувало і лякало ворогів-поневолювачів. У вдачі славетних коміків, дотепників, гумористів, сатириків – Лицарів благоносного Сміху – необхідно виділити домінуючу роль гумору та сатири на арені життєвих пристрастей (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Нечуй-Левицький, М. Кропивницький, Остап Вишня, О. Ковінька, Ю. Вухналь, В. Чечвянський, Ю. Гедзь, Шамфор, Чаплін, О. Довженко та ін.)

Важливим елементом структури уроку-усного твору є ознайомлення представників ранньої юності з основними висновками наукових досліджень, предметом яких є *сміх*. Доцільно урізноманітнювати форми викладу інформації: інформант-учитель філології, інформант-учень (юний дослідник), інформант-учитель біології (бінарний прийом). Інформаційний блок варто заповнити наступним змістом:

Відомо, що магія сміху полягає у налаштуванні психіки на мажорний лад, виникненні веселого настрою, стану радісної душі. Безперечно, сміхова культура – глибинний пласт загальнолюдської. Творці комічного – доброзичливі люди, наче послані на землю, щоб звеселяти інших (за І. Нечуєм-Левицьким). На думку філософів, почуття гумору, щирий сміх щодо прикростей земного буття – найкращі методи переборення найбільш стресових ситуацій та створення нашого щастя. Зокрема І. Кант, А. Шопенгауер, Дж. Сьолі, Г. Спенсер, А. Бергсон, О. Лук, А. Дж. Джексон та інші констатують, що сміх, незважаючи на свою другорядність щодо відчуття щастя, торує шлях до щастя. Численні експерименти встановлюють факт виділення у результаті сміхової реакції в людському організмі ендорфінів (природній стимулятор), які й зумовлюють стан ейфорії. Парадоксально, але сміх визнають найкращими ліками жителі різних континентів. Про сміх як цілителя від більшості

недугів говорять усіма мовами 3000 років поспіль! Таким чином, **сміх – вічний цілитель**: “Те, що ви знаходите у житті залежить від того, що ви шукаєте в ньому. Якщо ви шукаєте магію, ваше життя буде магічним, якщо ви шукаєте страждання, ваше життя буде сповнене страждань, але якщо ви шукаєте сміху, ваше життя буде веселим і здоровим” [4, с. 86]. Мабуть, таїна дотепного **слова** стає більш зрозумілою, якщо зважити на ту оригінальну рису, що притаманна сміхотворцям, – уміння та потреба цілеспрямованого наслідування постулату Біблії: веселе серце благотворне, як цілителство, а похмурий дух сушить кістки. Закономірно, що саме **Королі сміху** – непересічні особистості з розвиненим почуттям гумору найбільш страждали з приводу негармонійності роду людського. Вони, добродії, приречені бачити у альмагамі дзеркала своєї епохи звірожорстокі пороки та їх носіїв. Власне, це і є ті прикрі чинники, що викликають у геніїв тривогу, розпач у сенсі недосконалої реалізації людством законів Гармонії. Обдаровані Вселенським Розумом комічним талантом, гумористи відчувають постійну потребу іскрометним сміхом руйнувати, знищувати світове зло, і натомість жартівливо-серйозно вибудовувати Храм Добра у мікрокосмі кожного землянина. Сміх – це благо, це Добро. Доцільно під час дискусії заповнювати разом з “учнями-дотепниками” таблицю “життєвої мудрості багатолікого сміху”. Нариклад:

Гумор	Сміх
<p>Українці обдаровані незрівняним гумором (<i>Ф. Белінський</i>). Гумор – це зрештою розум (<i>Ренар</i>). Гумор – це серйозність, яка приховується за жартом (<i>Вейс</i>). Гумор – це талант мимовільно приходити у приємний стан духу (<i>Кант</i>). Гумор і поезія – це золоті ворота до чесного, благородного, прекрасного (<i>за Шопенгауером</i>). Гумор – це невідлучна прикмета кожного правдивого таланту (<i>І. Франко</i>). Весела вдача – ясна погода душі (<i>за Смайлсом</i>). З посміху люди бувають! Дотепні думки житимуть віки! (<i>українська мудрість</i>). Іронія – то блискавка ума, котра освітить всі глибини смислу (<i>Л. Костенко</i>)</p>	<p>У веселий час і смерть не страшна. Сміх – це здоров’я! (<i>українська мудрість</i>). Сміх – це фізіологія розуму (<i>Гонкур</i>). Смійся, і я скажу тобі, хто ти є (<i>Ларні</i>). Ні в чому не пізнається так характер людини, як в тім, над чим вона сміється (<i>Гете</i>). Сміх – це сонце: воно проганяє зиму з людського обличчя (<i>Гюго</i>). Сміх – геній спілкування (<i>Л. Карасев</i>). У дім, де сміються, приходиться щастя (японське прислів’я). Якщо ти усміхнешся світові, він відповість посмішкою (<i>Райніс</i>). Ловіть контрасти – і буде сміх! (<i>Остан Вишня</i>). Яке це диво людська усмішка... З усього живого тільки людині природа дала цей дар – сміятись. Сяяти, промовляти очима... (<i>О. Гончар</i>)</p>

Після “сміхоаналізу” аудиторія повинна зробити висновок. Це – підсумок висловленого, що вистежується з усіх структурних компонентів, виразна оцінка фактів, явищ, про які йшлося, висловлення особистісної позиції учня, педагога, колективу. Критерієм вдало проведеного “уроку-зустрічі” з Лицарями духовності є **консенсус**, оскільки поставлена проблема не має кількох правильних розв’язків. **Висновок**: Безсмертя – це живе життя, прижиттєва слава людини. Шляхи у безсмертя – це самопізнання, самореалізація згідно з законами Гармонії, збереження та оновлення традицій. Безсмертна Душа – радісна та сонячна. Воскресіння Твого духу – це пам’ять про Твій вчинок Краси, це – прагнення нащадків наслідувати Твій благоносний шлях, життєрадісної, оптимістичної, добротворящої Людини. А самосміх, самоіронія – вищий ступінь досконалості, гармонійної сутності Мудреця. Можливо, сенс людського існування висловлено в індійській мудрості: “Коли ти з’явився на світ, ти плакав, а навколо тебе всі раділи; зроби так, щоб, коли ти будеш залишати світ, всі плакали, а ти один посміхався”. Для осмислення теми, вибірки цитат, мотивації аргументів реципієнтам відводяться години самостійної роботи (приблизно два тижні).

Наступний – **кінцевий етап** (“урок-творчість”) – написання учнями власного висловлювання у класній аудиторії. Найважливіше – створення педагогом “класного”, мажорного настрою своїм вихованцям, щоб вони перейнялися радістю зустрічі зі своїм Інтелектом та Душею. Для цього згідно з законами гуманної педагогіки Ш. Амонашвілі учителю-словеснику потрібно віддати честь Педагогічній Усмішці [1].

На початку “уроку-творчості” учитель (не вперше!) акцентує на основних критеріях “гарного тексту” (усного і письмового) Г. Леммермана: об’єктивність; ясність; образність; цілеспрямованість; концентрація уваги; різноманітне змістове наповнення; лаконізм; гумор і його різновиди (дотеп, іронія). Зосереджує ще раз увагу “учнів-промовців” на тому, що передумовою для успіху є дотримання наступних вимог: не переказувати факти, а роздумувати над чинниками їх виникнення; не зловживати цитатами, а дбати про доцільність та гармонічність їх вживання у контексті власного висловлювання, не забувати про необхідність присутності свого креативного “Я” у ході пошукової діяльності.

Наступний прийом: оголошення учителем теми, тези, мотто висловлювання.

Тема: “Феномен сміхової культури особистості”, або “Безсмертна сила Сміху”. **Тези:** “Сміх – це теж меч в руках людства проти тиранії” (Ф. Капра). “Гумор – ось той завойовник, який завжди більш сміливо, дерзновенно за усіх інших приходив у сферу воістину людського” (Т. Манн). **Мотто:** Та Аглая, котрої надземна краса Звеселяє людей і самі небеса... Та їдких її слів і шпаркого ума Всі боялися, навіть цариця сама (І. Франко “Притча про красу”). Доцільно використати **прийом бесіди:** *У чому виявляється сарказм царів?* – Уярмлювати. убивати улюбленого поета-благія, який осмілився насміхатися з повелителя та захищати “маленьких людей”. *У чому сенс іронії народу?* – Увіншувати поета-благія лаврами Безсмертя, воскресати Голос їхнього Сміху в пам’яті віків. Решта висновків старшокласник презентує у письмовій роботі.

Перспективу досліджень бачимо у теоретично-практичній розробці наступної теми “Доля людини – це фатум чи самотворення?”.

Література

1. Амонашвілі Ш. Посмішко моя, де ти? Думки в учительській. – Хмельницький, 2007. – 32 с.
2. Бергсон А. Сміх. – К., 1994. – 169 с.
3. Джексон А.Дж. Десять секретов Счастья. – К., 2002. – 160 с.
4. Джексон А.Дж. Десять секретов Здоровья. – К., 2002. – 144 с.
5. Костенко Л. Вибране. – К., 1989. – 559 с.
6. Нечволод Л., Прибиловська Н. Українська література. 10–11 клас. – Харків, 1998. – 287 с.
7. Таранов П. Энциклопедия высокого ума. – М., 2000. – 589 с.
8. Українська мова: Зб. текстів для переказів із творчими завданнями / Л.В. Скуратівський, Г.Т. Шелехова, М.Г. Парфьонов, Л.І. Піскорська. – К., 2002. – 224 с.
9. Українська мова: Зб. тест. завдань для підгот. до зовнішнього незалежного оцінювання: 11 клас / В.І. Новосолова, Л.В. Скуратівський, Л.В. Плетньова. – К., 2007. – 104 с.

УДК 159.923

БОНДАР С.І.
(Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТУ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Стаття присвячена проблемі вивчення іноземних мов у вищих навчальних закладах з обмеженим аудиторним навантаженням на мовну підготовку. Показано використання психологічних феноменів (когнітивних стилів особистості) у процесі читання і перекладу тексту студентами як засобів підвищення ефективності іншомовного професійно орієнтованого спілкування.

В умовах сьогодення наше суспільство постало перед необхідністю вступу до світового економічного і освітнього простору. За таких умов формування міжкультурної та мультилінгвальної компетенції спеціаліста є пріоритетним завданням. В основі цих особистісних утворень лежить інтеграція двох аспектів професійної підготовки студентів – фаховий і мовний. Результатом такої інтеграції є іншомовне професійно орієнтоване спілкування, яке стає об’єктом досліджень педагогів, психологів, методистів, лінгвістів.

У немовних вищих закладах освіти навчання іншомовному професійно орієнтованому спілкуванню має свою специфіку, а саме: іноземна мова у даному ВНЗ не є спеціальним предметом, а є загальноосвітнім; першокурсники кардинально відрізняються один від одного залежно від рівня шкільної (довузівської) мовної підготовки; навчання іноземній мові у вузі має предметну спрямованість; за своїми віковими особливостями студенти ВНЗ перебувають за межами сенситивного періоду для розвитку мовних здібностей.

Через обмеження часу на мовну підготовку психологічний механізм висловлювання спринцюється тільки завдяки грамотному моделюванню контексту професійного спілкування, створенню таких мовленнєвих ситуацій, вирішення котрих вимагає активізації термінології лексики студента. Постає проблема умови, засобів, психолого-педагогічного інструментарію, що у поєднанні стимулювало б мовну і мисленнєву діяльність студента, спонукало б його синтезувати професійне мислення та іншомовне мовлення в одиницях часу.

Система навчання студентів немовного ВНЗ монологічному висловлюванню в умовах професійно-орієнтованого спілкування передбачає цілеспрямовану роботу над розвитком умінь у спе-